

ressenya

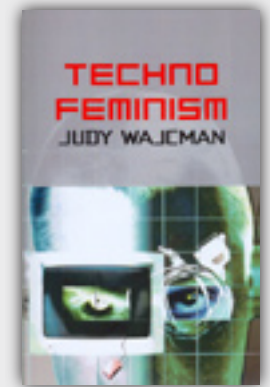
Technofeminism

de Judy Wajcman

Per Eva Patricia Gil

WAJCMAN, Judy (2004). *Technofeminism*. Cambridge: Polity Press.
ISBN: 9780745630434

Data de presentació: febrer de 2007
Data d'acceptació: febrer de 2007
Data de publicació: octubre de 2007

Resum:

Aquesta obra pren com a punt de partida la premissa següent: pensar la tecnologia amb una perspectiva de gènere implica que els mateixos artefactes tecnològics (des dels microones fins als processadors de text, des de les nostres cases fins al disseny de les nostres ciutats) estan formats per les relacions de gènere, pels seus significats i per les seves pràctiques associades.

Partint d'aquesta premissa, Judy Wajcman fa un recorregut per les diferents reflexions fetes des del feminisme respecte a la tecnociència, des del principi de l'era postindustrial fins a l'actualitat, en l'àmbit dels estudis socials de ciència i tecnologia.

Paraules clau:

tecnofeminisme, tecnologia, gènere, feminisme, tecnociència, ciborg

Abstract:

This work takes the following premise as its starting point: designing technology with a gender perspective means that the technological artefacts (from microwaves to word processors, from our own houses to the design of our cities) are formed by gender relationships, by their meanings and by their associated practices.

Starting from this premise, Judy Wajcman takes a look at the different reflections made from feminism regarding technoscience, from the start of the post-industrial era to the present day, within the field of social science studies and technology.

Keywords:

technofeminism, technology, gender, feminism, techno-science, cyborg

Tecnofeminisme

Si la relació entre tecnociència i societat està sent revisada àmpliament i es qüestiona en el moment actual, és justament pel fet de trobar-nos en una societat fortament marcada pel canvi tecnològic. Si bé el desenvolupament en ciència i tecnologia s'utilitza com a índex de progrés d'una societat, aquest desenvolupament també està relacionat amb els principals problemes globals de l'actualitat, com per exemple el deteriorament mediambiental.

Aquesta dualitat es reproduïx en l'àmbit del feminisme, de manera que els discursos sobre tecnologia es polaritzen en visions utòpiques sobre el futur de la nostra societat –segons les quals la tecnologia ajuda a diluir les diferències associades al

gènere– i en visions distòpiques –segons les quals la tecnologia no fa res més que reforçar aquestes diferències.

Si bé les pensadores modernes han conceptualitzat el ciberespai com un espai privilegiat per a la dissolució de les diferències de gènere i la implosió de la multiplicitat d'identitats, la realitat és que els homes continuen dominant de manera aclaparadora les institucions científiques i les xarxes sociotècniques. I no ens referim només a àmbits com el de les noves tecnologies de la informació i la comunicació: en els discursos sobre les tecnologies biomèdiques també es reproduïxen aquestes tensions. La metàfora del ciborg proporcionada per Donna Haraway es va agafar com a icona de les promeses de llibertat que vinculen feminisme i tecnociència. Però, alhora, l'enginyeria genètica està fortament associada al projecte masculí de control i dominació

de la naturalesa: tal com va mostrar la mateixa Haraway amb l'exemple de les patents, ciència, naturalesa i economia s'entrellacen en l'ordre actual i mercantilitzen la mateixa vida humana, animal i vegetal.

D'altra banda, la influència de la tecnologia en l'àmbit laboral també reproduceix aquesta dualitat: d'una banda sabem que, amb l'apogeu del sector dels serveis, el perfil del treball requereix habilitats socials i comunicatives tradicionalment associades a les dones. A més, la tecnologia permet, pel fet de trencar amb les barreres de temps i espai, dotar les dedicacions laborals de més flexibilitat. Tanmateix, d'altra banda també sabem que el teletreball pot col·laborar a perpetuar la relació de les dones amb l'àmbit domèstic i reproduir desigualtats estructurals. Aquest plantejament proposat per l'autora, fonamentat també amb altres exemples, com el de la deslocalització de la mà d'obra per part de les empreses, mostra que la societat de la informació pot contribuir a reproduir i fins i tot intensificar vells models d'explotació al món laboral.

Pot el feminisme, aleshores, obrir un camí entre la tecnofília i la tecnofòbia? Aquesta és la pregunta que anima el contingut d'aquesta obra, en la qual el tecnofeminisme s'ofereix com a via per a la dissolució d'aquest dualisme. El feminisme de la segona onada ja va identificar durant el començament de l'era postindustrial que l'absència de les dones en àmbits d'influència era un element clau a l'hora d'analitzar les relacions de poder i gènere. La teoria social d'aleshores i ara ignora aquest eix de desigualtat i, de passada, no té en compte una de les dinàmiques fonamentals del desenvolupament tecnològic. No obstant això, les preguntes crucials que marcaven els debats d'aleshores, i que trobarem encara en molts fòrums tecnofeministes, són les següents: el problema és aquest monopoli dels homes sobre la tecnologia, o potser la tecnologia té un caràcter eminentment patriarcal?

Encara que aquestes primeres anàlisis feministes sobre la tecnologia eren fatalistes i subscriuïen un fort determinisme tecnològic, van servir també per a recuperar biografies fonamentals de dones, el treball de les quals havia contribuït notablement al desenvolupament del pensament científic i a l'avenç tecnològic, com les de Rosalind Franklin i Barbara McClintock. D'altra banda, també van mostrar que socialment les institucions transmeten valors que associen la tecnologia a la masculinitat.

Durant els anys setanta i vuitanta, es comença a pensar que la solució implica l'accés de les dones als àmbits científic i tecnològic. No es qüestiona la tecnociència, sinó que se suposa que aquesta és oberta intrínsecament, pel fet de considerar-se una empresa de producció de coneixement objectiu i sense biaixos. Així, el problema se situa en les mateixes dones (en la seva socialització, les seves aspiracions i els seus valors) i es deixa de banda la qüestió sobre com es podria redefinir la ciència i la tecnologia perquè les dones hi tinguessin cabuda. Per exemple, la carrera científica exigeix llargs períodes de tancament i dedicació que difícilment poden ser compatibles amb la cura d'una família; això

obliga les dones a assumir un model masculí tradicional (el qual no assumeix tasques de cura) per a poder seguir unes aspiracions diferents de les establertes socialment. És per això que l'estratègia de promoció de la igualtat d'oportunitats té grans limitacions, perquè no qüestiona la tradicional divisió sexual del treball.

Tanmateix, el concepte de tecnologia ha estat històricament lligat a les dones, el paper principal de les quals com a recol·lectores i responsables de l'economia domèstica les situa com a les primeres tecnòlogues (en construir eines com el matxet, l'aixada, el fardell o la falç de sega). L'ocultació d'aquest fet no és res més que una de les estratègies culturals que associen fortament tecnologia a masculinitat. Les «màquines masculines» reemplacen els «ginys femenins» com a senyals moderns de la tecnologia a partir de la consagració de l'enginyeria com a professió masculina.

Durant els anys setanta, tant l'incipient moviment feminista sobre salut com l'ecofeminisme van considerar la ciència i la tecnologia com a empreses oposades als interessos de les dones. Als vuitanta, Sandra Harding va passar de plantejar «la qüestió femenina a la ciència» a plantejar «la qüestió de la ciència en el feminisme» i va denunciar el fet que la ciència està implicada en projectes que no solament no són neutres i objectius, sinó que estan fortament lligats a interessos masculins. En aquell temps, les anàlisis feministes havien avançat en l'estudi dels processos de desenvolupament i ús de la tecnologia, així com en els processos de constitució del gènere, i exploraven per tant el caràcter genèric de la mateixa tecnologia. Podrem trobar orientacions diferents d'aquest plantejament en el feminisme socialista i en el feminisme radical.

Des del feminisme radical, fortament identificat amb el feminisme de la diferència, se suposa a la tecnologia un caràcter intrínsecament patriarcal. Des del feminisme radical, el feminisme cultural i l'ecofeminisme es destaquen els estudis sobre les biotecnologies com a eines opressores del cos de les dones. Si bé les seves anàlisis han estat clau en els debats sobre el gènere i la tecnociència i han subratllat les característiques polítiques de la mateixa tecnologia, no hem de deixar de banda el fet que el feminisme radical pateix un fort essencialisme a l'hora d'entendre les identitats de gènere.

D'altra banda, durant la dècada dels setanta sorgeix el feminisme socialista com a resposta al que es concebia com a «ceguesa de gènere del marxisme», i denuncia la jerarquia sexual de les ocupacions remunerades. Des d'aquesta orientació s'entén que la tecnologia industrial reflecteix el poder masculí i la dominació capitalista; així, es van denunciar paradoxes com la de la mecanització del treball domèstic, la qual no havia comportat una disminució del temps necessari per a la dedicació a aquestes tasques. L'esmentada connexió entre masculinitat i tecnologia, reflectida en la infrarepresentació de les dones a les empreses científiques, continua sent enorme en la nostra era de canvi tecnològic.

Tanmateix, el determinisme tecnològic subjacent en aquests plantejaments es va començar a qüestionar, als anys setanta, en els estudis socials de ciència i tecnologia. Segons els seus plantejaments, els ginyns tecnològics són formats socialment en el seu ús, disseny i contingut tècnic. A més, no són sinó una sèrie de factors socials els que determinen que una determinada innovació tecnològica arribi a tenir èxit, més enllà de les bondats de la innovació tecnològica en si mateixa. L'exemple del microones, giny tècnic pensat per a reescalfar menjar preparat i concebut en un primer moment per a homes que visquessin sols, i que va haver de ser redissenyat i adaptat a les demandes de les dones (les usuàries que finalment el van acabar adoptant), mostra que els artefactes tecnològics estan sotmesos a una flexibilitat interpretativa. Així, tecnologia i societat s'entenen des d'aquests plantejaments com a mútuament constitutives, i totes dues formen una xarxa sense costures. A més, la noció d'actant no humà proposada per Bruno Latour ha servit per a corregir rigideses de l'estructura social en aquests plantejaments, cosa que ha posat de manifest (sense caure, no obstant això, en un determinisme tecnològic) que en la teoria social s'han passat per alt qüestions rellevants amb relació a la tecnologia i la materialitat.

Arribats a aquest punt, l'autora posa de manifest una crítica de conseqüències no gens negligibles per als estudis socials de ciència i tecnologia: «Com es poden tenir en compte aquells actors que reiteradament queden marginats o exclosos d'una xarxa?» Aquesta exclusió pot ser entesa fins i tot com a condició per a l'existència de la mateixa xarxa! Per això l'autora critica la teoria de l'actor-xarxa, perquè no té en compte que les xarxes no solament generen membres del grup, sinó també membres que es neguen a pertànyer-hi; i per a descriure adequadament els processos de construcció de les xarxes és imprescindible tenir en compte les esmentades exclusions constituents.

A continuació, l'autora critica la concepció de «gènere virtual» de Sadie Plant, principal exponent del ciberfeminisme, que considera el ciberespai com a lloc intrínsecament femení i alhora privilegiat per a la llibertat de definició identitària. Judy Wajcman assenjala en canvi que existeixen límits a l'hora de crear noves identitats sostenibles en el ciberespai, ja que la construcció de la pròpia identitat és una cosa que va més enllà dels senyals corporals; l'autora assenjala que el fet d'elegir paraules per a una construcció identitària diferent resulta molt problemàtic i poc sostenible en el temps, de manera que és molt difícil aprehendre una nova identitat sense haver estat socialitzat o socialitzada en aquest nou rol. A més, en els plantejaments de Plant hi ha una tensió entre la seva visió essencialment femenina del ciberespai i la definició que ella en fa com a espai privilegiat per a la multiplicitat identitària. Tenint en compte aquestes contradiccions,

Wajcman passa en aquest punt a abordar la «solució ciborg» de Donna Haraway.

Encara que deutora de la tradició feminista de crítica a les tecnologies reproductives i a l'enginyeria genètica, Donna Haraway subratlla el potencial positiu de la ciència i la tecnologia per a crear nous significats i construir nous móns. El 1985, amb el seu *Manifest per a ciborgs*, Haraway posa en relleu que, encara que la ciència sigui un producte del capitalisme, el colonialisme i la producció masculina, la cibertecnologia pot ser una oportunitat potencial per a l'emancipació, sempre que reconeguem el caràcter semiòticomaterial de l'empresa tecnocientífica. A la seva obra *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan[®]Meets_OncoMouse[™] Feminism and Technoscience*, Haraway posa de manifest el caràcter eminentment masculí de la producció de coneixement. Utilitza l'exemple de l'experiment sobre la bomba de buit de Boyle, mostra les tecnologies literàries que van associades a la tecnologia experimental, les quals requereixen homes que funcionin com a únics testimonis adequats per a validar les evidències científiques. A més, aquests homes són també testimonis modestos respecte a la seva posterior desaparició de l'escena, la qual permet que els productes científics apareguin com a lliures de qualsevol tipus de biaix o influència social. Així mateix, en aquesta mateixa obra també es planteja que l'oncoratolí, ratolí de laboratori manipulat genèticament per desenvolupar càncer de mama, és un organisme ciborg que s'ha convertit en un dels màrtirs actuals de la tecnociència, la qual no és aliena tampoc a qüestions de gènere, raça i classe: segons Haraway, aquesta malaltia va augmentar en un 21% entre les dones afroamericanes dels EUA en la dècada dels vuitanta, mentre que es mantenia estable entre les dones blanques.

Tanmateix, les imatges del ciborg poden tornar a inscriure's fàcilment en els dualismes tradicionals, ja que l'eufòria derivada de la hibridació i de la derrota de l'essencialisme també pot associar-se fàcilment a una elit global i privilegiada. De totes maneres, els seus plantejaments permeten entendre la ciència com a conjunt de pràctiques semiòticomaterials, cosa que ajuda a visibilitzar els processos de construcció de l'actual coneixement científic, a democratitzar-lo i a utilitzar-lo a favor d'una societat més justa i igualitària.

L'autora acaba definint el tecnofeminisme com a moviment que entén la política com a característica inherent de la xarxa, i insisteix en la importància de la perspectiva de gènere a l'hora d'analitzar-la. Per això, i així acaba l'obra, destaca la doble promesa tecnofeminista, segons la qual podem comprendre de maneres diferents la naturalesa del canvi al nostre món postindustrial i entendre els mitjans amb els quals es poden exercir polítiques compromeses amb aquests canvis.

Citació recomanada:

GIL, Eva Patrícia (2007). *Technofeminism*, de Judy Wajcman [ressenya en línia]. *UOC Papers*. Núm. 5. [Data de consulta: dd/mm/aa]. <<http://www.uoc.edu/uocpapers/5/dt/cat/gil.pdf>>
ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*). No en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.es>.

Autora de la ressenya**Eva Patrícia Gil**

Investigadora del Grup de Recerca en Tecnologia i Acció Social (ATIC) de la UOC
egilrod@uoc.edu

Investigadora del Grup de Recerca en Tecnologia i Acció Social (ATIC) de la UOC; professora col·laboradora de Psicologia Social dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC i professora associada del Departament de Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva principal línia d'investigació és la interacció entre les persones i les noves tecnologies, principalment amb relació a col·lectius i grups socials en risc d'exclusió digital; en aquest sentit, està especialment interessada en les aportacions de la perspectiva de gènere dins dels estudis socials de la ciència i la tecnologia.

Autora del llibre**Judy Wajcman**

Professora de Sociologia del programa de Demografia i Sociologia de la Universitat Nacional d'Austràlia
Judy.Wajcman@anu.edu.au

Professora de Sociologia del programa de Demografia i Sociologia de la Universitat Nacional d'Austràlia. Va ser professora centenària (*Centennial Professor*) a l'Institut de Gènere i Sociologia a la London School of Economics, i és professora associada (*Associate Fellow*) de la Unitat de Recerca de Relacions Industrials, a l'Escola de Negocis de la Universitat de Warwick. Anteriorment ha tingut càrrecs a Cambridge, Edimburg, Manchester, Sydney, Viena, Warwick i Zuric. Actualment és investigadora associada a l'Oxford Internet Institute.

Pàgina web de l'autora a la Universitat Nacional d'Austràlia:
<<http://demography.anu.edu.au/People/staff/judy.php?p=1>>.